

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ІДЕАЛУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Висвітлено проблему виховання гуманістичного ідеалу в учнів молодших класів. Проаналізовано сутність поняття «технологія виховання». Охарактеризовано основні технології виховання гуманістичного ідеалу дітей молодшого шкільного віку у практиці роботи початкової школи, а саме: гуманно-особистісні, серед яких дискурсивна технологія інтимно-особистісного спілкування, технологія створення ситуації успіху; технологія колективного творчого виховання.

Ключові слова: гуманістичний ідеал, виховання гуманістичного ідеалу, діти молодшого шкільного віку, технології виховання.

Вивчення інноваційних процесів у сучасній педагогіці свідчить, що найдієвішим нововведенням стала технологізація виховання. Першим в Україні увів термін «технологія виховного процесу» А. Макаренко. Він вважає, що «справжній розвиток педагогічної науки пов'язаний з її здатністю проектувати особистість», тобто передбачати ті її якості і властивості, які мають сформуватися у процесі виховання [1, с. 150].

Ключовою до розуміння технологічної побудови виховного процесу, на думку педагогів-новаторів, є орієнтація на чітко поставлені цілі. Визначеність цілей дає можливість перейти до технологізації усього виховання. Зокрема, М. Кларін розглядає технологію як «систему, сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використаних для досягнення педагогічної мети». Вихователь при цьому одержує соціальне замовлення суспільства в достатньо загальних цілях, які конкретизуються в завданнях кожного загальноосвітнього навчального закладу [3, с. 23].

Отже, виховна технологія — це спосіб діяльності, взаємодія учасників виховного процесу, комплекс засобів діяльності вихователя як суб'єкта виховання, спрямований на досягнення виховної мети та вдосконалення педагогічної діяльності. Вона є концептуальним виразом досягнутого рівня діяльності, який виникає на основі індивідуальної майстерності педагога. Сучасна теорія виховання визнає раціоналізм і доцільність технологічного підходу у вихованні.

Проблемі виховання гуманістичного ідеалу молодших школярів присвятили свої праці Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Белкіна, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Якиманська та інші.

Метою статті є розкриття технології виховання гуманістичного ідеалу дітей молодшого шкільного віку.

Процес технологізації сприяє успішній реалізації практики виховання гуманістичного ідеалу. Технологія формування гуманістичного ідеалу визначається як комплексний інтерактивний процес, що охоплює ідеї, засоби і способи організації суб'єкт-суб'єктної особистісної взаємодії вихователя і вихованця, спрямованої на аналіз, планування, забезпечення, оцінювання та керування розв'язанням проблем саморозвитку і самостворення особистості як суб'єкта активної діяльності і суспільних відносин.

Психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що технології формування гуманістичного ідеалу втілюють в життя ідеї гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Упроваджуючи їх у практику, вихователь моделює майбутнє суспільство. Досягнення цієї мети тісно пов'язане з такими виховними установками, як: сприяння становленню і розвитку особистості вихованця; дотримання у спілкуванні з ним принципу: «Не поряд і не над, а разом!», не грубе підтягування учня до заздалегідь відомих стандартів, а координування своїх очікувань та вимог з метою максимального розкриття можливостей його особистісного зростання, котрі помічаються в процесі спілкування [5, с. 52].

До технологій формування гуманістичного ідеалу належать гуманно-особистісні (Ш. Амонашвілі, І. Бех, А. Белкін, І. Якиманська та інші), які вирізняються передусім своєю гуманістичною «психотерапевтичною» спрямованістю на підтримку особистості, допомогу їй. Вони сповідують всебічну повагу до вихованця, оптимістичну віру в його творчі здібності; уникнення будь-якого примусу, вільний вибір, самоповагу, самоаналіз і самовираження, власну унікальність.

У центр виховної системи ставиться розвиток особистості, рівень якого виступає головним результатом виховання, критерієм якості роботи загальноосвітнього навчального закладу. Організуючи виховний процес, педагоги враховують внутрішній світ вихованців, в якому приховані ще не розвинені здібності та можливості, моральні основи свободи та справедливості, добра і щастя. Мета гуманно-особистісних технологій полягає у пробудженні до життя цих сил і можливостей, використанні їх для повного і вільного розвитку особистості вихованця.

Провідними ідеями гуманно-особистісних технологій є: гуманізація і демократизація педагогічних стосунків; новий погляд на особистість як мету освіти і виховання; відмова від прямого примусу як методу, що не дає бажаного результату в сучасних умовах; нове трактування індивідуального підходу; формування позитивної «Я-концепції». Демократизація стосунків передбачає: рівність учня з учителем; право вихованця на вільний вибір; право на помилку; право на власну думку; дотримання Конвенції про права дитини. В основі перебудови процесу виховання має бути глибокий гуманізм, який виключає «владу вчителя над учням». І хоча «...не кожен учитель має достатній запас любові...» до вихованців, але кожен може побудувати навчально-виховний процес так, щоб учень «відчував себе істотою вільною, діючою, непадвладною» [5, с. 83].

Характерно, що психологічним об'єктом дослідження змістово-технологічного процесу виховання є формування «Я-концепції» особистості. Психологи вважають її «ядром особистості, що визнає генетично і функціонально її цілісність, яка характеризується єдністю зовнішньої спрямованості особистості та усвідомленням свого Я» [1, с. 26]. За директивного підходу до виховання, коли вихованець засвоює системні негативні оцінки дорослих, у нього формується негативна «Я-концепція». Вона гальмує формування в учня здібності і бажання усвідомлювати себе як особистість, утвердження його особистісно розвивального самовиміру, готовність відстоювати себе як особистість. Крім того, «негативна «Я-концепція» служить як причиною, так і наслідком постійного, глибокого емоційного дискомфорту [5, с. 35]. Тому формування позитивної «Я-концепції» визначається як одне з найважливіших завдань виховання гуманістичного ідеалу. Мажорна «Я-концепція», така як «мене люблять», «я здібний», сприяє успішній ефективній діяльності. Для її формування необхідно бачити в кожному учневі неповторну особистість, поважати і розуміти її, приймати і вірити в неї, створювати ситуації успіху, схвалення, підтримки, доброзичливості. Потрібно виключити примус, акцентування уваги на відставанні та інших недоліках вихованця; розуміти причини його незнання, нерозуміння, неправильної поведінки, хибних вчинків і долати їх, не вражаючи особистісної гідності.

Отже, гуманно-особистісні технології сприяють особистісному самовизначенню і самореалізації вихованців, формують

у них позитивне ставлення до себе як особистості, до інших людей, навколишнього середовища, суспільно значущої діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить, що до гуманно-особистісних технологій доцільно віднести виділену І. Д. Бехом дискурсивну технологію інтимно-особистісного спілкування в системі «вихователь — вихованець». Інтимно-особистісне спілкування автор розглядає як «таку суб'єкт-суб'єктну взаємодію, в якій на основі обміну особистісних позицій суб'єктів можливе їх морально-духовне зростання». У ньому розрізняють такі дискурси, як встановлення базового ціннісного консенсусу; прояв «ми-переживання»; попередження перевизначення вихованцем мети інтимно-особистісного діалогу; забезпечення глибини проникнення співучасниками інтимно-особистісного діалогу у внутрішній світ один одного; розвинена форма інтимно-особистісного діалогу; прояв «Я-переживання» вихованцем. Щоб відбувся інтимно-особистісний діалог, обов'язково мусить бути момент спільності, так званий базовий ціннісний консенсус щодо загальних чи конкретних поглядів на призначення людини, її ціннісно-сміслових орієнтацій, стилю життя тощо. Налагоджуючи інтимно-особистісні діалогічні стосунки, вихователь і вихованець спільно розв'язують «особистісну задачу», кінцева мета якої — «свідоме прийняття» вихованцем певної морально-духовної цінності вихователя, причому таке прийняття, яке перетворює цінність на суб'єктивне смислове надбання, що виступає в ролі внутрішнього регулятора його вчинків». Дискурсивна технологія інтимно-особистісного діалогу у своїй розвиненій формі є такою, у якій педагог «працює своєю особистісною сутністю». У ній відбувається «зустріч двох внутрішніх світів на рівні їх сутності», що дає змогу «вихователю як особистості здійснити в комунікативній взаємодії значущі перетворення життєдіяльності вихованця, готувати його бути справжнім суб'єктом морально-духовної культури людства» [3, с. 64].

До гуманно-особистісних виховних технологій належить технологія «Створення ситуації успіху» (за А. Белкіним). Вона ґрунтується на ідеї «завтрашньої радості», розробленої А. Макаренком і розвинутої в «Школі радощів» В. Сухомлинським. Провідним у технології є переконання: щоб не «зламати» учня в період формування його особистості, допомогти в розвитку, оберігаючи його природну індивідуальність, у жодному разі

не можна позбавити його чекання «завтрашньої радості», віри у свої можливості, сподівання на позитивні перспективи у майбутньому. Ситуація успіху при цьому — це суб'єктивний психологічний стан задоволення вихованця наслідком своєї фізичної або моральної праці, який досягається тільки тоді, коли він сам визначає цей результат як успіх.

Переживаючи ситуацію успіху, учень зазнає емоційних вражень, які можуть різко змінити в позитивний бік його поведінку, стиль життя. Успіх розкриває приховані можливості особистості, перетворює та реалізує духовні сили, гартує характер, підвищує життєву стійкість. Організація ситуації успіху розв'язує багато проблем, пов'язаних з агресивністю, неслухняністю, Его-потягами, неадекватною самооцінкою учня, ізолюваністю в групі, небажанням працювати тощо. У роботі з вихованцями педагог створює ситуації «здійсненої» і «неочікуваної», «загальної», «сімейної радості», «радості пізнання», використовуючи різні прийоми виховного впливу.

До технологій формування гуманістичного ідеалу можна віднести технологію колективного творчого виховання (за І. Івановим). У ній кожен учень знаходить справу, яку може якнайкраще зробити на основі власної творчості. Він керує, організовує діяльність спільно з іншими так само зацікавленими людьми або бере участь у колективній творчій справі в ролі виконавця. Тобто ця технологія об'єднує ділову та міжособистісну сфери. Вона передбачає «формування особистості в процесі роботи на користь інших людей, в організації певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості». Мета технології — «забезпечувати соціальне замовлення на людину нового, демократичного суспільства, якій притаманна активна життєва позиція». Вона успішно реалізується у процесі колективної творчої діяльності, коли: а) виховні завдання розв'язуються непомітно для вихованців, розкриваються ними в обговоренні результатів колективної творчої справи, стають їхніми вимогами до себе; б) розвиваються у єдності когнітивний, емоційно-вольовий та поведінково-діяльнісний аспекти особистості; в) взаємопов'язано здійснюються виховання і самовиховання учнів і педагогів.

У центрі технології — колективна творча справа, яка є передусім «проявом громадської турботи про поліпшення спільного життя, сукупністю певних дій на загальну користь та радість». На кожній стадії її здійснення і учні, і педагоги

спільно шукають найкращих шляхів розв'язання життєво-важливих завдань, проявляють ініціативу, свободу творчого вибору [2, с. 183].

Колективне творче виховання охоплює такі структурні компоненти: 1) колективна організаторська діяльність (залучення всіх членів колективу до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ з метою формування в учнів навичок побудови ефективних міжособистісних стосунків); 2) колективна творчість (спілкування з вигадкою, імпровізацією, грою, що відкриває нове саме для цього колективу); 3) колективна постановка мети (вироблення спільно з учнями та дорослими загальної мети і визначення конкретних дій на певний період); 4) створення ситуацій-взрців (організація обмеженого в часі колективного життя, в якому учні та дорослі живуть згідно з принципами загальнолюдської моралі); 5) емоційне насичення колективного життя (вибір і застосування засобів, спрямованих на збільшення емоційної напруги, збудження почуття єдності, довіри, душевний підйом); 6) суспільне спрямування діяльності колективу (розуміння учнями у процесі діяльності стану інших людей, бажання їм допомогти, формування на цій основі гуманізму та високої моральності. Отже, колектив у технології колективного творчого виховання «виступає чинником унікальної ситуації виховання особистості» [5, с. 17].

Технології формування гуманістичного ідеалу створюють максимальні можливості для життєвого самовизначення вихованця. Вони розкривають перед ним складний і суперечливий світ людських взаємин, звертають увагу на ті моделі взаємодії між людьми, які ведуть до успіху, сприяють життєтворчості. Це впливає із самої сутності виховання гуманістичного ідеалу як залучення підростаючої особистості до світу людських цінностей і норм взаємовідносин зі світом, що неможливо без свідомого, тобто заснованого на вільному самовизначенні, дотримання відповідних норм і цінностей. Вихованця «слід навчити осмислювати, спонукати, прогнозувати наслідки власних вчинків для себе самого та інших людей, узгоджувати цілі власної поведінки із засобами їх досягнення» [4, с. 27].

Література

1. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці : монографія / О.В. Безкоровайна. — Рівне : РДГУ, видавець Олег Зень, 2009. — 470 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості: особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: в 2-х т. / Іван Дмитрович Бех. — К.: Либідь, 2003. — Кн. 2. — 344 с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: [навч. посібник] / С.Г. Карпенчук. — К.: Вища школа, 1997. — 304 с.
4. Лавроненко О.М. Формування гуманістичних цінностей — важливий аспект виховання молодших школярів / О.М. Лавроненко // Рідна школа. — 2004. — № 7-8. — С. 26-28.
5. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: [навч. посібник] / І.М. Цимбалюк. — К.: Професіонал, 2004. — 304 с.

В статтє представлена проблема воспитания гуманистического идеала детей младшего школьного возраста. Проанализирован смысл понятия «технология воспитания». Охарактеризованы основные технологии воспитания гуманистического идеала детей в практике начальной школы, а именно гуманно-личностные, среди которых дискурсивная технология интимно-личностного общения, технология создания ситуаций успеха; технология коллективного творческого дела.

Ключевые слова: гуманистический идеал, воспитание гуманистического идеала, дети младшего школьного возраста, технологии воспитания.

H. Pavliuk

Technologies of Formation of Humanistic Ideal in Younger Schoolchildren

Rivne State Humanitarian University (Rivne, Ukraine).

In the article, the problem of formation of humanistic ideal in children of younger school age is raised. The essence of the notion «education technology» is determined. Basic education technologies of formation of humanistic ideal in the practice of primary school are described, namely: human-personal (including a discursive technology of intimate-personal communication, the technology of creating situations of success) and the technology of collective creative activity.

The technology of formation of humanistic ideal is defined to be a complex interactive process that covers ideas, means and ways of organizing subject-subject interpersonal interaction of teacher and student that is aimed at analysis, planning, securing, and management of solving problems of self-development and self-determination of the personality as a subject of activity and social relations.

Keywords: humanistic ideal, formation of humanistic ideal, children of younger school age, education technology.

References

1. Bezkorovaina, O. V. (2009). Vykhovannia kultury osobystisnoho samostverzhennia v rannomu yunatskomu vitsi [Education of culture of personal self-affirmation in early youth age]. Rivne: RDHU.
2. Bekh, I. D. (2003). Vykhovannia osobystosti. Osobystisno oriientovani pidkhid: Teoretyko-tekhnohichni zasady: Book 2 [Education of personality. Personality-oriented approach: Scientific and practical foundations]. Kyiv: Lybid.
3. Karpenchuk, S. H. (1997). Teoriia i metodyka vykhovannia [Theory and methods of education]. Kyiv: Vyshcha shkola.

4. Lavronenko, O.M. (2004). Formuvannia humanistychnykh tsinnostei – vazhlyvyi aspekt vykhovannia molodshykh shkolariv [Formation of humanistic values – an important aspect of education of primary schoolchildren]. *Ridna shkola*, 7-8, 26-28.
5. Tsymbaliuk, I.M. (2004). *Psykhohohiia spilkuvannia* [Psychology of communication]. Kyiv: Profesional.